

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І ХОРЕОГРАФІЇ
КАФЕДРА МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота на тему:

**«РОЗВИТОК ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ ЖИТОМИРЩИНИ: КІНЕЦЬ ХХ –
ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ»**

Виконав студент IV курсу
спеціальності 025 Музичне мистецтво
Поліщук Владислав Вікторович
Науковий керівник:
Кандидат мистецтвознавства,
професор Бенч Ольга Григорівна

Допущено до захисту

« _____ » _____ 20 ____ року

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. РІЗНОВИДИ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОРКЕСТРІВ. ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ.....	6
1.1.Різновиди духових інструментів та класифікація духових оркестрів.....	6
1.2.Зародження духових оркестрів.....	10
1.3.Духова музика Київської русі.....	12
1.4.Музикантські цехи.....	12
1.5.Полкова музика козаччини.....	13
РОЗДІЛ 2. ДУХОВЕ МИСТЕЦТВО ЖИТОМИРЩИНИ, ЗАГАЛЬНІ ОБРИСИ: ТРАДИЦІЇ, РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІСТЬ.....	14
2.1. Історичні аспекти розвитку.....	14
2.2. Освітній аспект.....	16
2.3. Фестивальний рух та міжнародна співпраця.....	17
РОЗДІЛ 3. КОЛЕКТИВИ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ ЖИТОМИРЩИНИ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ.....	18
3.1.Печанівський духовий оркестр.....	19
3.2.Оркестр Коростишівської ДМШ.....	22
3.3.Коростенський народний аматорський духовий оркестр та оркестр Коростенської школи мистецтв ім. А. Білошицького.....	22
3.4.Культурний осередок в містечку Романів, духовий оркестр селища Романів.....	25
3.4.1. Романівський духовий оркестр.....	26
3.5.Духовий оркестр міста Овруч.....	28
3.6.Народний аматорський духовий оркестр заводу «Прогрес» (місто	

Бердичів).....	30
3.7.Муніципальний духовий оркестр міста Звягель (Новоград-Волинський).....	33
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ВИЖИВАННЯ КОЛЕКТИВІВ У НАШ ЧАС.....	36
4.1. Перепони на шляху розвитку духових оркестрів Житомирщини.....	36
4.2. Особливість самодіяльних оркестрів.....	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Актуальність: Духові оркестри існують вже понад три століття та займають значне місце у мистецтві і людському житті, поєднуючи військову розважальну та академічну музику. Сьогодні такі оркестри є невід'ємною частиною культури багатьох країн. На території України духові оркестри значно розвинулись в радянський час. Тоді ледь не кожна державна установа, навіть та, яка не мала відношення до мистецтва, мала у своєму арсеналі оркестр або хор. Проте з плином часу кількість колективів суттєво скоротилась. Тепер цілком реальна ситуація, коли село або навіть містечко взагалі не мають свого колективу (зазвичай вони були, проте не збереглись до наших часів). Тому вивчення розвитку цих оркестрів допоможе визначити напрям розвитку культури, зокрема духової музики того часу.

Житомирщина, попри багату культурну спадщину, тривалий час залишалася малодослідженою у контексті розвитку духових оркестрів. Аналіз становлення колективів цього краю допоможе зрозуміти рівень культурного розвитку того часу і означити основні напрямки руху для подальшого збереження та функціонування колективів.

Мета дослідження: дослідити етапи формування, розвитку та змін духових оркестрів Житомирської області кінця ХХ – початку ХХІ століття, їхній відбиток у культурному житті суспільства, особливості складу таких оркестрів.

Завдання:

- 1) проаналізувати етапи становлення духових оркестрів на Житомирщині кінця ХХ – початку ХХІ століття;
- 2) визначити вплив таких оркестрів на культурне життя суспільства;
- 2) розібратися у причинах популярності духових оркестрів того часу;
- 3) дослідити сучасний стан справ і перспективи розвитку духових оркестрів Житомирщини.

Об'єкт дослідження: розвиток духових оркестрів на теренах Житомирщини кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Предмет дослідження: соціокультурні зміни, які вплинули на становище духових оркестрів, роль оркестрів в різні періоди.

Методи дослідження: у роботі використано історико–аналітичний метод, порівняльний аналіз, а також аналіз музичних творів для духових оркестрів.

Короткий огляд літератури: Одним із важливих напрямів українського музикознавства є дослідження історії та розвитку духового музичного мистецтва, що знайшло глибоке відображення у працях вітчизняних вчених. Вагомий внесок у вивчення еволюції духового виконавства зробив В.О. Богданов, який у низці своїх праць (2000, 2007, 2008, 2013) ґрунтовно висвітлює становлення духової музики в Україні від найдавніших часів до початку ХХ століття. Питання формування української музичної освіти проаналізовано у виданні «Академія музичної еліти України» (2004), а також у публікаціях А. Кушніра та К. Майбурової, де простежується роль окремих шкіл і кафедр у розвитку професійного музичного середовища. Цінні матеріали щодо національної специфіки духових інструментів подано в роботах П. Круля, Ю. Рудчука та В.Т. Посвалюка, які розглядають їх не лише як засоби музичного вираження, а і як елемент соціокультурного побуту. Особливу увагу сучасним проявам духового мистецтва приділено в дослідженнях І.С. Палійчука та О.В. Федоркова, які аналізують жанрові особливості української музики для мідних духових інструментів у ХХ–ХХІ століттях. Таким чином, огляд наукової літератури демонструє широку палітру підходів до осмислення духової музичної культури України – від історико-культурного до виконавсько-аналітичного, що й визначає актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. РІЗНОВИДИ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОРКЕСТРІВ. ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ

Перший розділ містить інформацію про різновиди духових інструментів та класифікація духових оркестрів, зародження духових колективів у світі та на теренах України: форми колективів, склад учасників, інструментарій та вплив таких колективів на подальший розвиток духового мистецтва.

1.1. Різновиди духових інструментів та класифікація духових оркестрів

Металеві духові інструменти традиційно називають «мідними», оскільки зазвичай вони виготовлялися з мідних сплавів. Звук утворюється завдяки коливанню повітря в трубці, яке запускається через мундштук. Найбільш відомі серед таких інструментів – труба, тромбон, туба [23].

Дерев'яні духові інструменти зазвичай виробляються з дерева, і повітря в них подається через мундштук із тростиною. Найпоширеніші представники цього типу – флейта, гобой, фагот, кларнет, саксофон.

До духових інструментів також зараховують деякі клавішні: орган та акордеон. В органі повітря подається в трубки різної довжини за допомогою компресора, а керування здійснюється через клавіатуру та педалі. Акордеон звучить завдяки повітряному потоку, що проходить через металеві язички всередині інструмента – його ще називають гармонією або баяном у різних культурах.

Умовно духові інструменти можна поділити на кілька основних типів:

- інструменти з мундштуком (амбушурного типу), до яких належать труба, валторна, тромбон, туба;
- язичкові з одинарною тростиною, наприклад, кларнет і саксофон;
- інструменти з подвійною тростиною, як-от гобой, фагот, англійський ріжок;
- капсульні інструменти – рідкісна група духових, яка виникла у пізньому Відродженні. Їх особливістю є капсула з тростиною всередині. Повітря

вдувається без прямого контакту з тростиною. Такі інструменти мають обмежений діапазон, але дуже гучне звучання. Серед них: крумхорн, шалей, сордун, кортхольт, корнамуза тощо (Boydell, 1982).

До окремої категорії належать інструменти, де звук виникає завдяки допоміжним пристроям – повітряним мішкам або вібруючим пластинам. Це можуть бути як трубчасті інструменти (орган), так і язичкові з хутром (акордеон, волинка тощо).

Хоча ці інструменти формально належать до духових, вони нерідко використовуються в інших жанрах музичного мистецтва. Зазвичай їх застосовують як сольні або акомпануючі інструменти. Повноцінні духові оркестри в тому вигляді, у якому ми знаємо їх нині, сформувалися лише у ХІХ столітті. Водночас перші спроби використання духових інструментів у класичній музиці припадають ще на початок ХVІІ століття, зокрема з появою оперного жанру [30].

Одним із перших прикладів залучення духового оркестру в академічній музиці є знаменита опера Джузеппе Верді (1813–1901), створена у 1871 році на замовлення єгипетського хедива Ісмаїла-паші для відкриття Каїрського оперного театру, що приурочували до урочистостей з нагоди відкриття Суецького каналу. У сцені виконання «Тріумфального маршу» на сцені з'являється духовий оркестр. Для цього епізоду композитор створив спеціальні «єгипетські труби», які стали частиною урочистої фанфари [9].

Саме з їх звучання починається фінал другої дії опери, під час якого на сцену виходить єгипетське військо після перемоги над ефіопами. Цей твір і сьогодні активно виконується духовими оркестрами.

Щоб повністю зрозуміти, що таке духовий оркестр, слід звернутися до походження самого терміну. Слово «оркестр» (від грец. *ὄρχηστρα* – місце перед вівтарем у давньогрецькому театрі) вживалося для позначення простору, де хор виконував вокальні та танцювальні композиції під супровід інструментів, таких як цитри або роги. Нині цим словом називають колектив музикантів, що грають разом,

супроводжуючи як інструментальні, так і вокальні виступи .

Класичний духовий оркестр зазвичай включає дві основні групи: духові та ударні інструменти, кожна з яких має свої підгрупи. Основу духового складу формують мідні інструменти: альт-горни, тенор-горни, сопрано-флюгельгорни, корнети, баритони, туби. Саме ці інструменти створюють основне звучання оркестру [43].

До другої важливої групи належать вузько мензурні інструменти – труби, тромбони, валторни. Вони можуть утворювати окремі ансамблі – басові, баритонові або альтові. Для повнішого звучання великого оркестру до його складу додаються дерев'яні духові інструменти – флейти, кларнети, саксофони, а також рідше – гобої і фаготи.

У розширених складах оркестрів іноді використовують рідкісні інструменти, такі як амур гобой (фр. «hautbois d'amour») – різновид гобоя з м'яким, лагідним тембром, налаштований у тональності Ля (in A), що забезпечує середню тесситуру в сімействі гобоїв (Gifford, 1983). Ще один рідкісний інструмент – альтова флейта, яка звучить у нижньому регістрі й використовується переважно для досягнення специфічного тембрового ефекту.

Обов'язковим компонентом духового оркестру є ударна секція – інструменти, в яких звук утворюється внаслідок удару: це барабани, литаври, ксилофон, тарілки, тамбурин, гонг (там-там), дзвони, кастаньети тощо.

Ксилофон (від грец. «xylon» – «дерево» і «phone» – «звук») – ударний інструмент з певною висотою звуку, який складається з дерев'яних пластин різної довжини. Він з'явився в Європі з Азії у середні віки і довгий час залишався народним інструментом. У сучасному оркестрі ксилофон може виступати як сольний або ансамблевий інструмент [7].

Також важливе місце займає ударна установка – набір інструментів, серед яких зазвичай є великий і малий барабани, тарілки, гонг, а також можуть додаватися додаткові елементи, як-от кастаньети, дерев'яні коробочки, тамбурини тощо –

залежно від жанру виконуваної музики.

Важливою складовою духового оркестру є так звана «яничарська група». Цей термін сформувався в європейській традиції на початку XVIII століття і позначає сукупність типових інструментів військових оркестрів: малий, циліндричний та великий барабани.

Окрім основних інструментальних груп, у духових оркестрах можуть використовуватися також клавішні інструменти – фортепіано, клавесин, орган, а також сучасні електронні пристрої, що забезпечують особливу звукову палітру.

Після розгляду ключових інструментів, за складом і функціями духові оркестри умовно поділяють на «малі змішані», «великі змішані» та «військові».

Найпоширенішим є «малий змішаний духовий оркестр». Його відмінними рисами є невелика кількість виконавців і розширений діапазон висотного звучання завдяки флейтам і різновидам кларнетів, які дозволяють охопити високий регістр. Завдяки характерному звучанню дерев'яної групи у поєднанні з мідними інструментами (валторнами, трубами), оркестр може створювати нові темброві поєднання.

Більш масштабним і функціонально потужним є «великий змішаний духовий оркестр», здатний виконувати складні твори. Його інструментальний склад включає три або чотири тромбони, три партії труб, чотири партії валторн, а також розширену дерев'яну групу: рісоло, дві великі флейти, два гобої, англійський ріжок, різновиди кларнетів, два фаготи, контрафагот і саксофони. Для звучання в нижньому регістрі додаються гелікони – мідні духові інструменти з кільцевим корпусом, які в сучасних оркестрах часто замінюються тубами. Ударна група включає три литаври різного розміру – велику, середню і малу.

Військові оркестри поділяються на два типи: мідні – з мідними духовими та ударними інструментами, і змішані – з додаванням дерев'яних духових. До традиційного складу входять саксгорни, корнети in B, альти in Es, тенори, баритони in B, а також баси in Es і in B. Залежно від чисельності, військові оркестри можуть

бути середнього змішаного складу (флейта, кларнети in B, валторни in Es або F, труби in B, тромбони) або збільшеного складу (із гобоями, фаготами, кларнетом in Es, саксофонами). Ударна секція представлена малим і великим барабанами, тарілками та литаврами [34].

1.2. Зародження духових оркестрів

Духові оркестри були відомі людям ще з давніх часів, перші з них з'явилися близько сорока тисяч років тому: це було пов'язано з тим, що духові інструменти були найлегшими для виготовлення. Хоча вони мали досить примітивну конструкцію порівняно з сучасними інструментами (флейти з кісток мамонтів, оленів, птахів), вони вже виконували свою роль, а саме прикладну. Первісні люди використовували такі інструменти, зокрема роги тварин, для комунікації (передавання сигналів, підняття бойового духу, залякування звірів). У деяких релігійних системах ці інструменти навіть ставали частиною обрядової музики – їх використовували під час похоронів, для вигнання злих духів, у процесі полювання або як засіб передачі сигналів. З плином часу та розвитком мистецтва покращувались і духові інструменти, люди винаходили нові та модернізували старі, і теперішні свищики, дудочки та флейти від чисто прикладного мистецтва перейшли до духовного. В подальшому люди стали навчатись грі на інструментах, об'єднуватись між собою, утворюючи музичні ансамблі і більші за складом музикантів оркестри [11].

Інтерес до гри на духових інструментах почав зростати у XII–XIII століттях. Однак тоді ставлення до них було неоднозначним, особливо з боку церкви. Їхнє звучання іноді тлумачили як щось диявольське через незвичний спосіб звуковидобування й характерний тембр, що контрастував із церковною традицією.

Духові інструменти не використовувалися під час літургій, натомість їх залучали до світських подій – театральних дійств, вуличних свят і народних гулянь.

Часто вони грали у супроводі співаків або хорів, допомагаючи їм тримати правильну інтонацію.

У бронзову добу почали виготовляти духові інструменти з металу. Вони мали переважно сигнальну функцію, зокрема у військових кампаніях. Так, у Стародавньому Єгипті труби використовувалися у війні, а в єврейській традиції побутовували «шофар» – ритуальний інструмент, зроблений із тваринного рогу.

Під час епохи Відродження в міських центрах з'являлися ансамблі духовиків, що виступали просто неба, розважаючи публіку [22].

В XV столітті був винайдений перший зразок тромбону (сакбут), в XVI – перші фаготи (дульсіан), в XVII – кларнет, гобой, валторна (французький ріг, мисливський ріг). Модернізація інструментів потребувала певного часу, адже вентильну систему до мідних духових винайшли лише в наступному столітті. Ці інструменти увійшли до складу духових оркестрів.

У XVIII столітті почалося формування звичних для нас духових оркестрів, наприклад у 60-х роках в Австрії почали з'являтися військові духові оркестри, що складались з фаготів, кларнетів, флейт, гобоїв, валторн, труб, барабанів. Ціль таких оркестрів була зрозумілою: супроводжувати військових під час маршових ходів, підтримувати бойовий дух війська. У 80-ті роки В.А. Моцарт пише серенади для духових ансамблів, які в свою чергу стануть основою духових оркестрів.

Початок XIX століття ознаменувався винайденням вентильної системи для труб, валторн, що значно підняло професійний рівень виконання на цих інструментах та рівень звучання оркестрів в цілому.

В 40-х роках бельгійський музичний конструктор Адольф Сакс винайшов саксофон, який також увійшов до складу духового оркестру і додав його звучанню особливого забарвлення. В кінці XIX століття з'являються муніципальні та цивільні оркестри, які виконують не тільки військову, а й розважальну музику.

1.3. Духова музика Київської русі

Що стосується побутування духових ансамблів на території України, то у літописах неодноразово є згадки про побутування військової музики на території Київської русі. До складу дружин входили групи сурм, труб, сопелей [7] разом з ударними інструментами. Розвиток староукраїнської культури загальмував після занепаду Київської русі у XIII столітті, але здобутки в галузі культури збереглись і в подальшому стали основою для нового утворення і розвитку музичної, зокрема й духової культури [14].

1.4. Музикантські цехи

Важливе місце у розвитку духової музики на території України займають «музикантські цехи». Такі цехи були важливими осередками освіти та місцем для професійного навчання духовиків. Історія цехів походить із західноєвропейської культури, зокрема з середньовічних міст Німеччини: саме там з'явилися перші об'єднання професійних виконавців на струнних та духових інструментах, а саме цехи, в яких діяли певні правила. Найперші згадки про музикантські цехи на теренах сучасної України ведуть до її західних земель.

В цехах було декілька посад: цехмістр – керівник цеху, підскарбій або ключник – людина, яка завідувала цеховою скринькою, в якій зберігалися гроші, майно та важливі документи цеху. Кожен з таких цехів мав власний прапор, приміщення, цеховий знак та печатку.

Що стосується кількості учасників, то цехи були різноманітними за їх складом. До прикладу у найбільшому Київському цеху було 35 музикантів (за даними 1742 року) [27].

У музикантів цехів були певні обов'язки. Вони брали участь у міських церемоніях та святах: грали на хрестинах, весіллях, похоронах, фанфарними

сигналами сповіщали людей про початок та кінець дня, збирали громадян для урочистих заходів, сповіщали про стихійні лиха тощо. На сьогоднішній день ми маємо статути трьох музикантських цехів: Львівського (1580), Київського (1667), Літківського (1770).

Щодо репертуару музикантських цехів на території України, то він складався з аранжувань неважких п'єс у народних традиціях. Основою для цих п'єс служили танцювальні та пісенні народні мелодії. Прагнучи до збереження у таких таких творах прийомів гри на народних інструментах, музиканти цехів використовували у своєму репертуарі фольклорні жанри.

Музикантські цехи посприяли демократизації музичного мистецтва на території України і поширенню серед українського населення музичної освіти. Цехи зробили вагомий внесок у розвиток народної та професійної ансамблево-оркестрової культури України.

1.5. Полкова музика козаччини

Збережені до нашого часу документи свідчать про побутування у козацьких полках штатів полкової музики, які зазвичай склалися з 6–9 музикантів. До таких штатів входили виконавці на різноманітних свищиках, трубах, сурмах і литаврах. Музиканти полків виконували різноманітні задачі. В XIII столітті в переліку інструментів полкових музикантів відбулись зміни: до складу оркестрів ввели натуральні валторни [34].

Що стосується службової діяльності музики полкової, то вона включала: участь у церемоніях, сигнальну службу. Документація полків, яка збереглася до нашого часу каже, що полки були укомплектовані вітчизняними виконавцями—духовиками.

Діяльність полкових музикантів мала свій внесок у розвиток духового

мистецтва України та дала поштовх у перспективу розвитку духового виконавства в подальшому.

Висновки: Аналіз історичних джерел, здійснений у першому розділі, засвідчує, що духове мистецтво існує на території України та світу вже протягом багатьох століть. Ансамблі духових інструментів відіграли важливу роль у становленні цього виду мистецтва та формуванні духових оркестрів.

РОЗДІЛ 2. ДУХОВЕ МИСТЕЦТВО ЖИТОМИРЩИНИ, ЗАГАЛЬНІ ОБРИСИ: ТРАДИЦІЇ, РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІСТЬ

2.1. Історичні аспекти розвитку

Духове мистецтво Житомирщини має глибокі історичні корені та відзначається значним впливом на культурне життя регіону. Розвиток духових оркестрів у цій області – це не лише історія музичних колективів, а й віддзеркалення змін у соціальному, культурному та освітньому середовищі регіону.

Житомирщина як багатонаціональний край з розвиненою системою аматорського мистецтва завжди вирізнялася високим рівнем духової культури. Перші згадки про духові оркестри в регіоні датуються кінцем XIX – початком XX століття, коли при парафіях, навчальних закладах, пожежних товариствах та ремісничих спілках почали з'являтися невеликі духові ансамблі. Їх створення було тісно пов'язане із популяризацією європейської музичної культури, а також із національною традицією гри на духових інструментах, яка в українців бере початок ще з козацьких часів [36].

Особливий розвиток духове мистецтво отримало в період радянської доби, коли створення духових оркестрів стало частиною державної культурної політики. У цей час на Житомирщині активно формуються оркестри при заводах, колгоспах,

будинках культури, школах. Вони ставали не лише осередками музичного виховання молоді, а й важливим засобом патріотичного виховання. Твори українських композиторів, марші, обробки народних пісень – усе це формувало репертуар оркестрів та сприяло зміцненню національної ідентичності [4].

У незалежній Україні духові оркестри Житомирщини зберегли своє значення як носії культурної традиції. Незважаючи на складнощі фінансування та зміну форматів дозвілля, багато колективів продовжують свою діяльність – як у професійному, так і в аматорському середовищі. З'являються нові ансамблі при мистецьких школах, відроджуються традиції маршових парадів, а також активно розвивається фестивальний рух. Одним із яскравих прикладів є участь духових оркестрів області у всеукраїнських конкурсах та фестивалях, де вони демонструють високий рівень виконавської майстерності та оригінальний репертуар.

Важливим чинником сучасного розвитку є тісна співпраця між оркестрами та освітніми закладами: музичними школами, коледжами, інститутами культури. Ця співпраця не лише сприяє підготовці нових кадрів, а й забезпечує спадкоємність традицій. Особливу роль відіграють викладачі та керівники оркестрів, які передають молодому поколінню не тільки технічні навички, а й любов до українського музичного спадку [40].

Висновки: Отже, духове мистецтво Житомирщини – це жива, динамічна система, яка поєднує в собі багатовікову традицію, регіональну самобутність та сучасні тенденції. Її розвиток – це яскравий приклад того, як музика може формувати культурну свідомість, єднати покоління і зберігати національну ідентичність у змінному світі.

2.2. Освітній аспект

Житомирщина активно підтримує розвиток духової музики через добре налагоджену систему мистецької освіти, яка охоплює як великі міста, так і невеликі селища області. Виховання молодих музикантів починається ще в дитячому віці у спеціалізованих мистецьких школах, де духові інструменти – такі як труба, кларнет, саксофон, флейта та інші займають важливе місце в навчальних програмах.

Яскравим прикладом є Хорошівська музична школа, де на 2023 рік у відділі духових інструментів навчалось 22 учні. Школа створює сприятливі умови для доступності мистецької освіти для різних соціальних верств населення. Зокрема, діють пільгові програми для дітей з багатодітних, малозабезпечених сімей та дітей воїнів-захисників України, що особливо актуально в умовах сучасної соціальної ситуації в країні.

Освітня діяльність у сфері духової музики не обмежується лише індивідуальним навчанням гри на інструменті. Учні регулярно беруть участь у творчих колективах – духових оркестрах, ансамблях, камерних групах. Така форма роботи сприяє не лише розвитку виконавських навичок, а й вихованню командної роботи, відповідальності, музичної культури та художнього смаку. До прикладу, дитячі духові оркестри області неодноразово брали участь у регіональних фестивалях, конкурсах, марш-парадах, демонструючи високий рівень підготовки [25].

Також варто відзначити значну роль викладачів, багато з яких є випускниками Національної музичної академії України та Житомирського музичного фахового коледжу ім. В. Косенка. Їхній професіоналізм та ентузіазм є рушійною силою освітнього процесу. Постійне підвищення кваліфікації, участь у методичних семінарах та обмін досвідом між закладами області сприяють вдосконаленню навчальних програм та інноваційному підходу до викладання.

Особливе місце в освітньому процесі посідає участь молоді в культурних ініціативах, зокрема у відкритих репетиціях, спільних виступах з професійними музикантами, благодійних концертах. Такі практики дозволяють не лише підвищити рівень мотивації учнів, а й сформувати глибше розуміння значення музики як суспільного явища.

Висновки: Таким чином, освітній аспект розвитку духової музики на Житомирщині охоплює не лише технічну підготовку виконавців, а й виховання духовності, патріотизму та естетичної чутливості, що робить цей процес важливим компонентом формування культурного середовища регіону.

2.3. Фестивальний рух та міжнародна співпраця

Житомирщина активно бере участь у фестивальному русі, що є важливим чинником у популяризації духової музики, підтримці міжкультурного діалогу та розвитку міжнародних зв'язків. Регулярна участь духових оркестрів області у всеукраїнських та міжнародних музичних форумах дозволяє не лише демонструвати високий рівень виконавської майстерності, а й переймати досвід інших культур, стилів та традицій [29].

Однією з яскравих подій міжнародного рівня, у якій брали участь колективи з Житомирщини, став фестиваль духової музики у польському місті Свече. Участь у цьому фестивалі стала не просто концертним виступом, а справжнім актом культурного партнерства: житомиряни гідно представили Україну на європейській сцені, здобувши перше місце. Такі досягнення свідчать про високий професійний рівень оркестрів області та зміцнюють міжнародну репутацію української музичної культури.

Фестивалі духової музики, які проводяться на території України, також активно включають житомирські колективи до своїх програм. Наприклад, щорічні марш-паради духових оркестрів, Дні міста, обласні огляди-конкурси, культурно-

патріотичні акції до національних свят – усе це майданчики, де виконавці мають змогу показати свій талант та поглибити зв'язки між регіонами.

Окрім концертної діяльності, фестивальний рух відкриває широкі можливості для неформальної музичної освіти: майстер-класи, лекції від іноземних диригентів, спільні репетиції з музикантами з-за кордону. Подібна взаємодія сприяє творчому збагаченню учасників, розширює їхній музичний світогляд та мотивує до подальшого вдосконалення [47].

Житомирщина також налагоджує культурні зв'язки з громадами української діаспори в Європі, що особливо посилюється після 2022 року, коли музика стала одним із способів єднання, підтримки та культурного представлення України за кордоном. Духові оркестри регіону стали учасниками благодійних концертів у Польщі, Чехії та Литві, де не лише виконували класичні твори, а й репрезентували український репертуар, включно з маршами, народними мелодіями та сучасними патріотичними композиціями.

Висновки: Таким чином, фестивальний рух і міжнародна співпраця Житомирщини у сфері духової музики не лише збагачують місцеву культуру, а й зміцнюють європейську єдність, відкривають нові можливості для творчого зростання молоді та формують сучасну ідентичність регіону як відкритого, талановитого та культурно активного.

РОЗДІЛ 3. КОЛЕКТИВИ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ ЖИТОМИРЩИНИ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Розділ 3 містить інформацію про колективи, які існували або досі існують на теренах Житомирщини, охоплює період їхнього створення, розвитку та діяльності в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, історію таких колективів,

особливості складу учасників, інструментарію, репертуару, виконавську діяльність колективів.

3.1. Печанівський духовий оркестр

Печанівка – село на території Житомирського району Житомирської області. Згідно з даними перепису 2001 року, населення складає 1 231 особу. За переписами на території сучасного села до заселення його людьми (друга половина XVIII століття) був непроглядний ліс.

За переказами тодішніх жителів у 1914 році російський цар Микола II їхав потягом з Козятина до Шепетівки через Печанівку, в якій була зупинка для дозаправки паровоза водою та вугіллям. Коли ж цар зійшов на перон – його зустрів сільський духовий оркестр, який виконав гімн «Боже, Царя храни». Після дозаправки всім необхідним царський потяг вирушив далі, до Шепетівки, яка на той час була таможною між Російською Імперією та Польщею, і його супроводжували звуки різноманітних маршів у виконанні духового оркестру. Хоча оркестр грав на старих інструментах, він все одно сподобався царю (невдовзі духовики цього колективу отримали від царя комплект новеньких інструментів).

За розповідями Сави Туза (1911р.н.) у 1925 році оркестром у Печанівці став керувати колишній капельмейстр царської армії Рябчук (повного імені він не пам'ятав), який був кларнетистом за фахом.

Рябчук був відмінним кларнетистом. Він створив для свого колективу фантазію, що складалась з негритянських мелодій, яку він назвав «Америка в Печанівці». З цим твором оркестр успішно виступав у Житомирі, Новоград–Волинському, Вінниці, Любарі, і це не враховуючи села свого рідного краю.

Після закінчення контракту Рябчук став керівником лісопильні «Гартак», а його місце (керівник оркестру в Печанівці) обійняв Туз Сава, який був учнем

Рябчука.

В післявоєнні часи (1949 рік) за ініціативи Сави і за сприяння любителя духової музики голови колгоспу Кубая Петра, було закуплено комплект, що складався з 12 інструментів для духового оркестру Київської музичної фабрики.

В подальшому до керма колективу став Костін Валентин – колишній військовий музикант, басист за фахом. На той час бажаючих доєднатись до оркестру стало так багато, що довелось проводити відбір найобдарованіших музикантів.

У жовтні 1949 року почались систематичні заняття оркестру у сільському клубі. Задля оволодіння виконавською технікою оркестранти опановували 30 різних вправ. 1 травня 1950 року оркестр виконав гімн СРСР, марш «Мрії поета» та туш.

Оркестр вивчав різні популярні на той час танці: карапет, коробочка, краков'як, яблучко, польку, нареченьку, козачок, гопак. Незабаром учасники колективу склали концертний репертуар і почали роботу над фантазіями: «Східна казка», «Похід на світанку», працювали над «Іспанською серенадою».

По закінченню контракту Валентина Костіна оркестр на декілька місяців очолив Туз Володимир, який був мультиінструменталістом (грав на трубі, мандоліні, балалайці, гітарі). Невдовзі Володимира забрали до армії, а керівником оркестру призначили його двоюрідного брата – Володимира. Володимир розписував для оркестру пісні з кінострічок, які були популярні у той час, займався аранжуванням революційних та українських народних пісень.

У 1953 році оркестр представляє Печанівську залізничну середню школу № 51 на художній олімпіаді у місті Козятин.

По закінченню 10 класів (1954 рік) Володимир вступає до музичного училища

міста Житомир, а більшість музикантів колективу, теж вступивши до різних технічних вузів, стали грати в їх оркестрах.

В подальшому місце керівника оркестру обіймали ще декілька людей, а самому колективу доводилось змінювати місце його постійного базування. В решті–решт оркестр розпався, а більшість його інструментів учасники порозбирали по домівках.

Фото 1. Духовий оркестр Печанівки. 1950 рік. Джерело: краєзнавчий музей Романівщини

Лише в 1998 розпочалися розмови про можливість відродження оркестру та стартував збір інструментів й інших необхідних речей по всьому району.

До 2016 року колектив займався при середній школі та мав хороші умови, проте, на жаль, вже протягом 9 років Печанівський оркестр не функціонує.

3.2. Оркестр Коростишівської ДМШ

Коростишівський шкільний оркестр пов'язаний з ім'ям Шведенка Віталія Мироновича, який був засновником духового відділу, духового оркестру. Цей колектив мав велику групу мідних тенорів, баритонів та труб. Віталій Миронович пропрацював у школі понад 40 років. Пізніше за сприяння В.Д. Малиновського було створено духовий ансамбль, який складався з його шести дітей. Ансамбль користувався успіхом, неодноразово виступав на сценах області та перемагав на різноманітних конкурсах духової музики.

Фото 2. Шкільний духовий оркестр Коростишівської ДМШ. Джерело: Архів Коростишівської ДМШ.

3.3. Коростенський народний аматорський духовий оркестр та оркестр Коростенської школи мистецтв ім. А. Білошицького

Засновником духового відділу та оркестру Коростенської ДМШ став Василь Дмитрович Білошицький. Він був його першим диригентом. Багато років посаду керівника оркестру обіймав тубист за фахом – Чиркін В.М. Під його керівництвом

оркестр став пропагандистом духової музики та неодноразово брав участь у обласних конкурсах–оглядах. Також важливою є праця П.В. Калошина – диригента шкільного оркестру та керівника викладацького духового ансамблю, у яких він є оркестровщиком музичних творів. В 2006 році дитяча музична школа отримала статус школи мистецтв.

**Фото 3. Духовий оркестр учнів та викладачів Коростенської школи мистецтв.
2005 рік. Джерело: Архів Коростенської школи мистецтв.**

Аматорський (муніципальний) духовий оркестр був створений 2007 році за ініціативи Василя Чиколаєва та за підтримки міського голови Володимира Москаленка на базі Коростенського міського будинку культури. Того ж року за рішенням атестаційної комісії колектив отримав звання «народного», у 2009, 2012, 2015 та 2018 роках підтверджував це звання.

Склад оркестру – 28 чоловік, всі з них викладачі та учні школи мистецтв ім. А. Білошицького. Колектив і досі працює під керівництвом В.І. Чиколаєва на постійній основі.

Для колоритності звучання диригент використовує такі інструменти: альт, баритон, баян, гобой, електро–гітара, кларнет, ксилофон, тенор, труба, туба, ударна установка, клавіші.

Репертуар колективу налічує близько 50 творів, серед них: Увертюра до опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Ой, ти дівчино, з горіха зерня» А. Кос–Анатольського, музика до кінофільму «Пірати Карибського моря» Г. Ціммера, та багато інших. Така кількість виконуваних творів свідчить про немалу майстерність диригента та колективу.

Колектив оркестру є творчою лабораторією, яка плідно сприяє просвітницькій та навчально–методичній роботі, пропагує жанр духової музики, підтримує щільні зв'язки з кандидатами до вступу в музичне училище та училище культури на відділення духових та естрадних інструментів. Репертуар оркестру постійно оновлюється завдяки міцним зв'язкам з диригентами оркестрів України та ближнього зарубіжжя, керівниками професійних та самодіяльних колективів, випускниками та студентами фахових коледжів.

Фото 4. Коростенський народний аматорський духовий оркестр. Джерело: архів Коростенського оркестру

З моменту підтвердження звання і до сьогоднішнього часу мистецька діяльність цього народного колективу відома в місті та за його межами, адже виступи колективу мають широку географію. Поціновувачі їх творчості проживають у населених пунктах Київської, Рівненської, Житомирської областей та Коростенському районі. Оркестр виступав сценах Житомирської філармонії та драматичного театру ім. Івана Кочерги в Житомирі, були також і виступи на загальноміських заходах в м. Малин, смт Лугини, м. Овруч, смт Іршанськ.

У 2017 році оркестр духових інструментів під керівництвом Василя Ілліча отримав відзнаку «Золоті джерела» щорічного рейтингу управління культури Житомирської облдержадміністрації у номінації «Кращий аматорський художній колектив області».

3.4. Культурний осередок в містечку Романів, духовий оркестр селища Романів

Романів здавна був своєрідним культурним осередком. У другій половині XVIII століття в сім'ї польського шляхтича Яна Каєтана Іллінського народився син Юзеф Август, який після навчання в Польщі та Австрії повернувся до рідного містечка з наміром створити там «новий Рим». За його сприяння було засновано бібліотеку, яка містила понад 4 000 книг, сформовано з обдарованих романівських кріпаків 2 оркестри, які містили понад 100 музикантів та більше 30 співаків, що входили до складу хору (всі музиканти мали відповідну освіту), а також балетний та драматичний театр, які склалися з французьких та німецьких артистів.

Співачка та балерина Романі, яку так називав Іллінський на честь Романова, до прикладу, не зважаючи на те, що теж була кріпачкою, за сприяння Юзефа проходила навчання в Паризькій консерваторії. Для роботи в оркестрі було запрошено диригента та композитора Ігнація Фелікса Добржинського, який є уродженцем Романова. Під керівництвом Ігнація Фелікса в Романові, а в

подальшому і в Європі, залунали твори, які були популярними у той час: «Ідилія», «Сільські пісні», «Руська пісня» тощо.

Батько Ігнація Фелікса теж був музикантом. 18 років він працював керівником симфонічного оркестру та був на посаді першого скрипаля. Також був запрошений музикант–скрипаль Ян Лендзі, який став керівником капели. Така культурна історія містечка повпливала на те, що в подальшому у багатьох жителів залишились музичні прізвища: Смичок, Музика, Валтарніст, Бубно, Лірник, Фагоцист.

3.4.1. Романівський духовий оркестр

В післяреволюційний час у Романові діяли багато установ, котрі мали власні самодіяльні колективи, зокрема і оркестри. Так в джерелах збереглися відомості про духовий оркестр романівського склозаводу, романівського колективного господарства тощо.

У 2004 році, після багаторічної тиші, романівський оркестр відродився. Такому відновленню оркестр завдячує Володимиру Олександровичу Кравчуку, який грав в колективі ще в доперестройні часи. Він разом з тодішнім керівником будинку культури зайнялись пошуком музикантів: вони буквально їздили до колишніх музикантів додому і запрошували приєднатись до колективу, також вони взяли на себе оновлення інструментарію, замовлення концертних костюмів та подальше згуртування колективу. Перший виступ відродженого колективу відбувся 9 травня 2005 року.

В подальшому колектив почав розвиватись і накопичувати нотний матеріал. До репертуару оркестру входили більше 300 творів, серед них: українські народні пісні в обробці для оркестру («Ой, смереко», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Моя рідня»), твори Радянських композиторів та світова естрадна класика. Оркестранти не засиджувались в рідному селі та неодноразово, зібравшись невеликою групою

музикантів, переважно до 6 чоловік, вирушали грати в інші міста (зокрема, декілька разів грали в місті Шепетівка Хмельницької області). Колектив супроводжував різноманітні заходи, приурочені до Дня селища, Дня молоді, Дня Незалежності України та брав участь у багатьох виконавських конкурсах: на конкурсі духової музики у Володарську–Волинському у 2008 році посів 4-те місце, 3-тє місце у 2010 році, у 2012 році 2-ге місце, 2-ге місце у 2016 році. Однією з улюблених справ оркестру були самодіяльні вечори музики, які колектив періодично влаштовував в різних частинах Романова, такі вечори припадали до душі багатьом односельчанам. Довгий час оркестром керував Анатолій Скороход, він всіма силами розвивав колектив та був його наставником аж до своєї смерті у 2023 році.

Фото 5. Романівський народний аматорський духовий оркестр. Джерело: архів Романівського оркестру.

В наш час колектив переживає непрості часи, в ліпші етапи історії колективу кількість учасників доходила до 20-ти. В першу чергу такий стан справ пов'язаний з кадрами, частина музикантів вже померла, інша частина не може відвідувати

репетиції за станом здоров'я, а молодь, яка складала чималу частину колективу, поїхала з селища. Зараз колектив більше нагадує духовий ансамбль (постійний склад учасників на репетиціях – не більше 6-ти), але колектив запрошує виконавців з інших сіл, що дає можливість вести концертну діяльність.

3.5. Духовий оркестр міста Овруч

Духовий оркестр Овруцького Будинку культури був створений у далекому 1947 році. В 1960-ті керівником колективу музикантів став Лорман Михайло Йосипович – талановитий музикант та організатор. За час його керівництва колектив підвищив свою виконавську майстерність, поповнився новими талановитими учасниками. 15 грудня 1967 року Постановою Міністерства культури Української РСР, духовому оркестру Овруцького РБК присвоєно звання «самодіяльний Народний оркестр». Посвідчення було поновлено відповідно до рішення колегії управління культури і туризму Житомирської облдержадміністрації 2011 року з присвоєнням звання «Народний (зразковий) аматорський колектив».

Фото 6. Народний духовий оркестр Овруцького БК. Джерело: архів Овруцького оркестру.

Нові звання очікувано піднесли творчу активність учасників колективу. Духовий оркестр був постійним учасником всіх масових заходів, що проводились в Овруцькому БК, у місті та за його межами. Творча історія колективу багата здобутками та досягненнями. Географія виступів колективу не обмежувалась лише межами району, адже оркестр добре відомий в області та далеко за її межами. Колектив займав призові місця на багатьох обласних конкурсах та фестивалях, про що свідчать численні нагороди, призи, грамоти, а також диплом Лауреата та медаль «Всеукраїнського фестивалю народної творчості» м. Житомир 1999 року.

З 2022 року колектив очолює музикант Грищук Андрій Григорович, який до того часу протягом багатьох років був музикантом оркестру. Грищук А.Г. поставив перед колективом нові завдання, як у творчому, так і в професійному плані і вони були підтримані основним складом колективу. З того часу оркестр веде активне творче життя, проводячи репетиційну роботу, беручи участь у житті РБК, міста та району. Учасники колективу шанують і бережуть унікальні творчі традиції і надбання духового оркестру, які сприяють розвитку духової музики в районі, виховуючи у підростаючого покоління розуміння і любов до духової музики. Така робота дає свої позитивні плоди – оркестр поповнився новими свіжими силами – молоддю.

Основу репертуару колективу складають твори класиків української та зарубіжної музичної культури, а також народні твори, серед них: «Водограй» В. Івасюка; «Калина червона» С. Чарнецького; марш «Козацька слава»; полька «Фес»; Українська народна пісня «Чом ти не прийшов»; вальс «Київські мрії»; «In the mood» Г. Міллера тощо. Загалом оркестр має в запасі більше 60 творів різного жанру та характеру, що свідчить про неабияку майстерність колективу. Великий внесок у творчі здобутки самодіяльного Народного духового оркестру Овруцького БК належить всьому творчому колективу оркестру – пенсіонерам, робітникам, службовцям, учням. Оркестр має свою підготовчу групу, в якій виховує майбутніх

учасників колективу. Зараз колектив налічує 19 учасників та веде активну концертну діяльність. За останні 3 роки оркестр є постійним учасником мистецьких проєктів, фестивалів, які проводяться в Овруцькій ОТГ, в тому числі онлайн.

3.6. Народний аматорський духовий оркестр заводу «Прогрес» (місто Бердичів)

В радянський час в місті Бердичеві діяли до 10 духових оркестрів, але майже всі з них розпалися в силу певних причин. Один з них – оркестр, що вперше утворився багато десятиліть тому на базі заводу «Прогрес», а саме у 1947 році. Того ж року оркестр було удостоєно нагороди від Бердичівської міськради, проте проіснувати колективу у первинному складі вдалось всього один десяток років.

У 1970 році була більш вдала спроба створення оркестру, а саме за ініціативи тодішнього керівника прогресу Олексія Шабельника тоді колектив з 12 музикантів очолив Михайло Миколайович Бараш. Практично всі тодішні оркестранти були працівниками заводу. Через 2 роки колектив отримує свою першу перемогу на обласному конкурсі-огляді духових оркестрів. У 1980 році оркестр отримав статус народного.

Михайло керував колективом до 1986 року, потім емігрував закордон. Наступним керівником колективу став Балясников Веніамін Варфоломійович, який керував оркестром у 1986 –1992 роках. Коли ж Веніамін змінив постійне місце проживання та повернувся на батьківщину, очолити колектив запропонували трубачу колективу Анатолію Григоровичу Тетьоркіну (Заслужений працівник культури України), однак через непростий колектив він був змушений відмовитись від керівництва. Тоді на місце керівника колективу прийшов колишній військовий диригент Черепанов Михайло Миколайович. Михайло, в свою чергу, не пропрацював в оркестрі і року – через складний характер оркестрантів написав заяву на звільнення. У 1992 році, коли керувати оркестром стало нікому, за великого

прохання виконуючої обов'язків директора колектив тимчасово очолив Анатолій Тетьоркін. За його словами найскладнішим було створити не музику, адже в оркестрі грають справжні професіонали, а саме об'єднати колектив однодумців, який буде міцним фундаментом оркестру. За керівництва Анатолія колектив отримав естрадні риси – до складу інструментів додалися бас-гітара, барабанна установка та клавіші, що в свою чергу дозволило виконувати не лише класичну оркестрову духову програму по типу маршів, польок тощо, а й популярну музику, у тому числі джаз. Проте він вважав, що класичні твори не можна викидати з репертуару, адже вони є ідеалом. Анатолій розповідав, що намагався оновити оркестрові інструменти, адже найстаріші з них – приблизно 60-х років минулого століття, але йому не вдалось закінчити цю справу. Одним із бажань Анатолія під час керівництва було розширення оркестру кількісно, щоб це був високопрофесійний колектив, який буде конкурувати на всеукраїнському рівні та навіть закордоном.

Станом на 2015 рік в колективі було 18 музикантів. Практично жоден масовий захід в Бердичеві не обходився без музичного обрамлення оркестру.

3 червня 2016 року в міському палаці культури Бердичева вперше пройшов конкурс духової музики, в якому взяли участь 10 оркестрів з Любарського, Андрушівського, Олевського районів, з Романова, Хорошева та Коростеня. Тоді 3-тє місце поділили оркестри сіл Білокоровичі Олевського району та Панасівки Любарського району. Другу сходинку розділили одразу 3 колективи: оркестр села Стара Чорторія Любарського району, Романова Житомирського району та Андрушівки. Перше місце розділили оркестри з Хорошева та Коростеня. Гран-прі конкурсу отримав Бердичівський духовий оркестр заводу «Прогрес».

Оркестр є постійним учасником різноманітних конкурсів-оглядів абсолютно різних рівнів, неодноразово нагороджений дипломами і грамотами. Колектив є багаторазовим переможцем обласного конкурсу духових інструментів у смт

Хорошів, декілька разів отримував гран-прі цього конкурсу. У 2010 році оркестр отримав Почесну грамоту Президії Українського фонду культури, підписану академіком НАН України, тодішнім головою УФК Борисом Олійником. Наступного року колектив здобув перемогу в творчих звітах районів і міст Житомирської області. Також ансамбль був відзначений Дипломом Всеукраїнського фестивалю «Житомирська вежа».

Географія виступів колективу охоплює різноманітні міста: Бердичів, Рівне, Житомир, Іршанськ; також колектив побував і за межами України – у Польщі та Болгарії. Минулого року гастрольний графік оркестру включав також країну Литву, де колектив у місті Алітусі виступав з джазовою програмою.

Анатолій Григорович керував оркестром 32 роки до самої смерті у 2024 році. Зараз оркестр очолює викладач Бердичівської музичної школи та флейтистка оркестру з багаторічним досвідом Зоя Олександрівна Грицанюк.

**Фото 7. Народний аматорський духовий оркестр заводу «Прогрес»
(місто Бердичів) Джерело: архів Бердичівського оркестру**

3.7. Муніципальний духовий оркестр міста Звягель (Новоград-Волинський)

Оркестр був створений 1 березня 2008 року при міському Палаці культури імені Лесі Українки. З першого дня існування колективу і дотепер його керівником є викладач школи мистецтв – Гурбан Олег Миколайович.

До складу колективу входять виконавці абсолютно різного віку, викладачі школи мистецтв, які палко закохані в музичне мистецтво. На даний час склад колективу налічує 15 артистів, у центрі інтересів якого є одна спільна для всіх потреба в реалізації творчого потенціалу. Репертуар колективу надзвичайно багатий: від обробки народних мелодій та стройових маршів до класичної, естрадної, джазової музики.

Оркестр постійно працює над творами української та світової класики, серед них: марш «Пан сотник» М. Хованця, «Українські візерунки» О. Морозова, «Birdland» Джо Завінула, «Я хочу бути твоїм хлопцем» Джона Леннона. У репертуарі колективу основною складовою є інструментальна музика, а також акомпанемент солістам-вокалістам, інструменталістам, хорам. Колектив тісно співпрацює з іншими аматорськими колективами, що працюють при міському Палаці культури, та неодноразово супроводжував виступи народного ансамблю пісні і танцю «Полісся». Керівник постійно вносить новаторство у свої виступи, шукає цікаві форми виконання. Завдяки наполегливості керівника Гурбана Олега Миколайовича 2021 року колектив удостоєний звання народного муніципального духового оркестру, а у 2025 році – захистив своє звання.

За період 2008-2025 років колектив є постійним учасником концертних заходів, що проводяться в міському Палаці культури, парадів, дефіле, забезпечує музичний супровід святкових масових заходів міста Звягель. Щорічно колектив протягом літа дає півторагодинні концерти в міському парку відпочинку для

мешканців міста. З 2021 року колектив також бере участь у заходах інших територіальних громад, зокрема таких як: Маковиці, Дідовичі, Майстрів. Протягом року в міському Палаці культури проводяться розважально-танцювальні вечори «У стилі ретро», під час яких звучать фонограмна музика, а також жива музика у виконанні муніципального духового оркестру.

Щорічно колектив звітує перед громадою міста в міському Палаці культури. Так 10 червня 2011 року відбувся перший звіт колективу, який отримав схвальні відгуки від громадськості, наступний звіт відбувся 8 квітня 2012 року. 14 квітня 2013 року з нагоди 5-ї річниці з моменту заснування колективу відбувся творчий звіт перед громадою міста, куди були запрошені представники обласного управління культури, викладачі Житомирського музичного училища ім. В. Косенка та коледжу культури і мистецтв ім. І. Огієнка. Тоді фахівці високо оцінили виконавську майстерність колективу, завдяки чому оркестр був запрошений на святкування Дня міста Житомира. Тоді ж оркестр був відзначений подякою міського голови та подякою відділу культури міської ради.

За підсумками роботи 2013 року та на підставі художньої ради МПК було рекомендовано подання оркестру в номінації «Кращий творчий колектив» у підведенні підсумків соціально-економічного розвитку міста «Гордість міста».

Фото 8. Муніципальний духовий оркестр міста Звягель. Джерело: архів Звягельського оркестру

17 червня 2018 року колектив відзначив 10-річчя від дня свого створення черговим звітом перед громадою міста. Під час звіту оркестранти були відзначені грамотами відділу культури та подяками міського голови.

За роки існування колектив неодноразово гідно представляв місто Звягель на регіональних та обласних конкурсах і фестивалях. Так у 2010 році колектив був учасником фестивалю духових оркестрів м. Клевань у розважальному комплексі «Скольмо», де отримав диплом. У 2019 році колектив взяв участь у цьому ж фестивалі. 1 червня 2014 року колектив брав участь у обласному конкурсі духової музики в місті Володарськ-Волинський (нині – місто Хорошів), де серед 12-ти колективів отримав 2-ге місце та схвальні відгуки від журі. 9 листопада 2015 року отримав подяку від міського голови за вагомий внесок у розвиток культури міста, відданість мистецькій справі, а також з нагоди Всеукраїнського дня працівників культури та майстрів народного мистецтва. В тому ж році отримав подяку від начальника управління освіти і науки Новоград-Волинської міської ради за участь в урочистому відкритті обласних змагань «Олімпійське лелеченя». У травні 2016 року на фестивалі у Хорошеві оркестр був нагороджений дипломом на 1-ше місце, а також на ньому був відзначений артист оркестру Петро Антонович Пасинюк за краще виконання сольного твору. У 2021 році колектив здобув 1-ше місце. У травні 2024 року – також здобув першість.

У 2018 році артисти оркестру взяли участь у 5-денному виїзному концерті творчих колективів міського Палацу культури та аматорів в зону АТО, а саме у місті Курахово для підтримки бойового духу військовослужбовців.

У 2022 році колектив був відзначений Управлінням культури і туризму сертифікатом грошової премії за перемоги в міжнародних конкурсах. 2023 року колектив брав участь у міжнародних онлайн конкурсах, а саме: у Канаді, Болгарії (конкурс «Різдвяна зірка»), у Словенії.

Під час виступів за межами області колектив активно співпрацює з колегами з інших міст та обмінюється досвідом. Зараз духовий оркестр міста Звягель – невід'ємна частка духовного життя міста, для якого найвища нагорода – любов та відданість його жителів.

Висновки: У результаті аналізу доступних джерел, а також безпосередньої комунікації з учасниками та керівниками діючих духових оркестрів вдалося з'ясувати історію створення різних колективів, особливості їхнього формування як повноцінних мистецьких одиниць, а також сучасний стан: актуальні потреби та проблеми, з якими зіштовхуються духові оркестри.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ВИЖИВАННЯ КОЛЕКТИВІВ У НАШ ЧАС

У четвертому розділі розглядаються проблеми, що супроводжують колективи нашого часу: політичні, демографічні, економічні проблеми та шляхи їх вирішення.

4.1. Перепони на шляху розвитку духових оркестрів Житомирщини

На зараз доволі важко сказати скільки самодіяльних духових оркестрів діє на території Житомирщини. За словами краєзнавця Юрія Кондратюка, обласне керівництво домагалось того, щоб духовий оркестр був ледь не в кожному сільському клубі.

Станом на 2006 рік в Житомирській області діяли 225 духових оркестрів, згодом їй кількість скоротилась, бо вже в 2008 році діяли 206 колективів. Зменшення кількості духових оркестрів в області пов'язане з небажанням молодих музикантів залишатись у селах та з дороговизною музичних інструментів. Голова Кошелівської сільської ради Червоноармійського району Житомирської області зазначав, що їх духовий оркестр припинив свою діяльність після смерті керівника

колективу у 2006 році. Кандидата на посаду нового керівника оркестру не знайшлося. Оркестрові інструменти збереглися, та грати на них було нікому.

Схожу історію розповідала і Тетяна Поліщук – на той час голова села Бистрик Ружинського району Житомирської області. За її словами при Будинку культури діяв духовий оркестр, а разом з ним і зразковий дитячий колектив. Та після виходу керівника оркестра на пенсію колектив припинив своє існування. Це ще пов'язано з тим, що районний відділ призначив заробітну плату лише для керівника будинку культури та бібліотекаря. За словами Тетяни те, що їм було під силу на той час, це зібрати декілька колишніх музикантів для похоронних процесій.

Тоді ж стався неприємний конфлікт з головою села Нова Чорторія Любарського району, який припинив працювати з оркестром. Проблемою стало те, що керівник оркестру втомився від постійного намагання донести сільському голові важливість його праці і того, що забезпечення і утримання колективу, в першу чергу, має лежати на плечах селищної ради. Проте основна проблема полягає не у різноманітних сварках чи непорозуміннях, а саме у браку кадрів. Станом на 2008 рік у Любарському районі функціонували 5 самодіяльних духових оркестри, 4 з них носили звання народних, а дитячий колектив – зразкового. Двома з цих оркестрів керували люди віком 60–70 років і в разі чого – не було б кандидатури на її посаду [15].

Це лише декілька випадків з багатьох, але проаналізувавши їх можна виокремити ряд проблем, з якими зіштовхуються сучасні колективи:

1. Кадрова проблема – оркестри, які збереглися до нашого часу, особливо самодіяльні колективи, потребують нових музикантів, бо середній вік учасників таких колективів – 50+ років, і зазвичай після виходу на пенсію одного з виконавців, або навіть диригента – їх нема кому замінити, що призводить до занепаду колективів. Це пов'язано зі зменшенням бажання дітей навчатися в музичних

школах та школах мистецтв, і саме зацікавленість нового покоління до гри на духових та залучення молодих виконавців до колективів може значно покращити сучасний стан справ. Наразі доволі важко зацікавити «діджиталізовану дитину» мистецтвом, проте при правильному підході до цього питання зі сторони селищних, міських рад, або навіть зі сторони держави – це питання можна буде вирішити в найближчі роки.

2. Економічні проблеми та політичні проблеми – ці проблеми є взаємопов'язаними. Під політичними проблемами маються на увазі різного типу непорозуміння з керівництвом сіл або міст. Сюди можуть відноситись такі проблеми: а) нерозуміння доцільності функціонування оркестру; б) особисті несподобання; тут впливає і економічна складова – недостатньо бюджетних коштів, які можна виділити на колектив, або інші причини, які унеможливають забезпечення оркестрів. Це стосується лише коштів на існування колективу, про заробітну плату в самодіяльних колективах мова і не йде.

3. Ще однією причиною є не мала вартість музичних інструментів і нерідко виконавцям доводиться грати на старих інструментах. В таких випадках виходом може бути пошук фізичних осіб або підприємців, які зможуть підтримувати оркестр матеріально. В іншому разі функціонування колективу може впасти на плечі учасників оркестру безпосередньо, як зазвичай і є у наш час.

4.2. Особливість самодіяльних оркестрів

Одна з основних особливостей самодіяльних оркестрів полягає у тому, що учасники таких колективів, зазвичай, не мають належної освіти. В кращому випадку музиканти лише закінчують музичні школи. Іноді навіть цим похвалитись не вдасться. Нерідко зустрічаються випадки, коли виконавці не знають елементарної музичної грамоти і грають «на слух». Такі випадки, звісно, дещо ускладнюють розвиток оркестру. Доводиться приділяти більше часу на розбір ритмічної

складової твору, динаміки, характеру виконання [48].

Особливо часто можна зустріти виконавців не за фахом, а за покликанням душі, адже велику частку музикантів самодіяльних колективів складають люди різних фахових спрямувань. Це можуть бути: лікарі, водії, електрики – всіх їх об'єднує любов до музики. Виконавець може вдень культивувати поле, а вже ввечері прямувати на репетицію оркестру.

Самодіяльні оркестри, у більшості випадків, мають у своєму розпорядженні радянські інструменти, яким понад 30 років, які не завжди досі у гарному стані і мають ті ж виконавські можливості, що і колись, що теж в свою чергу може притуплювати прогрес колективу [49].

Обслуговувати інструменту (ремонт) музиканту, зазвичай, доводиться покривати власним коштом. Із закупівлею нових інструментів іноді можуть допомагати сільські, міські адміністрації, або різноманітні меценати, які полюбляють музику.

Часто такі оркестри є неповними за складом виконавців, що в свою чергу теж може уповільнювати розвиток оркестру і забирає весь спектр звучання, на яке здатен духовий оркестр у повному складі.

Саме в цьому і особливість таких колективів. Люди-ентузіасти, об'єднані мистецтвом, які не завжди можуть видобути ідеальну ноту, проте це не заважає їм займатися улюбленою справою.

ВИСНОВКИ

Житомирщина – надзвичайно багатий на таланти край. Люди з моральними потребами у розвитку мистецтва та для власного задоволення створюють самодіяльні аматорські, професійні духові колективи або очолюють вже існуючі.

Шляхом досліджень різноманітних статей та безпосередньої комунікації з керівниками колективів вдалось проаналізувати етапи розвитку та функціонування духових оркестрів Житомирщини, що дало можливість виокремити декілька важливих аспектів, а саме:

1. Духові оркестри формувались внаслідок соціокультурних змін в межах суспільства та держави.
2. Оркестри сформовані людьми, які в той чи інший період були зацікавлені у розвитку культури України, свого району, містечка, села, і саме на їх ентузіазмі тримається велика ланка культури України.
3. Керівники оркестрів – феноменальні люди, здатні згуртувати навколо себе колектив, вирішувати часом складні проблеми оркестрів та бути справжніми наставниками, здатними віддати абсолютно все на благо свого колективу.
4. Оркестровий репертуар формувався в контексті свого часу або певної епохи. Наприклад, у радянський час оркестри повинні були мати у своєму репертуарі вигідні для режиму твори, проте колективам все ж вдавалось зберігати національний відтінок.
5. Колективи потребують нових виконавців. Неодноразово керівники зазначали, що хотіли б мати під своїм керівництвом більшу кількість музикантів, що дозволило б оркестру зазвучати об'ємніше, або ж взагалі гостра нестача людей може вплинути на існування оркестру.

6. Нерідкі випадки, коли комунікація керівництва міст, містечок, сіл з колективами ускладнена або взагалі відсутня з тих чи інших причин, і часто питання виживання оркестру лягає на плечі керівника та колективу.

Отже, вивчення шляху таких оркестрів є надзвичайно важливим в культурному контексті країни, адже саме на теперішньому поколінні лежить відповідальність за продовження життя колективів або ж збереженні пам'яті та традицій духових оркестрів, яким не вдалось вижити до нашого часу. Тому важливим є розуміння значущості духових оркестрів в наш час та максимальне сприяння колективам.

Підсумовуючи вище сказане можна дійти висновку, що духові колективи здатні пристосуватись до будь-яких соціокультурних обставин і можуть з гордістю вистояти перед будь-якими труднощами на благо мистецтва, тому будуть існувати в нашій державі ще дуже довго.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – К.: Музична Україна, 2004.
2. Богданов В.О. Історія духового музичного мистецтва України. – Х.: Основа, 2000.
3. Богданов В.О. Історія духового музичного мистецтва України (від найдавніших часів до початку ХХ ст.). – 2-ге вид., перероб. – Х.: Харків юридичний, 2007.
4. Богданов В.О. Шляхи розвитку духового музичного мистецтва в Україні (від витоків до початку ХХ століття). – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2008.
5. Богданов В.О., Богданова Л.Д. Історія духового музичного мистецтва України: у 2-х т. – Х.: ФО-П Сілічева, 2013.
6. Вовк Р.А. Портрети корифеїв. – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2013.
7. Гуменюк А.І. Українські народні музичні інструменти. – К.: Наукова думка, 1967.
8. Діалог культур: образ Іншого в музичному універсумі України. – К.: ІМФЕ, 2020.
9. Дякун І. Європейські впливи в історії української духової музики. – Львів: ЛНМА, 2015.
10. Іванов Д. Українська музика: лекції. – Харків: ВНМУ, 2022.
11. Історія української музики. У 6 т. Т. 2: ХІХ століття; Т. 5: 1941–1958. – К.: Музична Україна, 2005.
12. Кияновська Л. Українська музична культура. – Тернопіль: СМП «Астон», 2000.
13. Карп'як А.Я. Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста. – Львів: ЛНМА, 2013.

14. Корній Л. Історія української музики. Ч. 2. – Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 2001.
15. Корній Л. Історія української музики. Ч. 3 (XIX ст.). – К.; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 2001.
16. Круль П.Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. – К.: НАН України, 2000.
17. Кушнір А.Я. Історія кафедри духових інструментів НМАУ ім. П. І. Чайковського в портретах особистостей // Науковий вісник НМАУ. – 2011. – Вип. 93. – С. 95–102.
18. Майбурова К. Глухівська школа півчих XVIII ст. та її роль у розвитку музичного професіоналізму в Україні та Росії // Українське музикознавство. – 1971. – Вип. 6. – С. 126–136.
19. Музичне мистецтво України у XIX столітті: навч. посіб. – Ч. 2. – Кн. 1 / авт. кол. під кер. Л. В. Яросевич. – Тернопіль: СМП «Астон», 2002.
20. Палійчук І.С. Жанр сонати для мідних духових інструментів у творчості українських композиторів другої половини XX – початку XXI ст. – К.: НМАУ, 2010.
21. Палійчук І.С. Український концерт для мідних духових інструментів: особливе трактування жанру // Музична україністика: сучасний вимір. – К., 2010.
22. Підгорбунський М. Запровадження багатоголосої музики в українській традиції. – К.: НАКККіМ, 2021.
23. Посвалюк В.Т. Історія виконавства на трубі. Київська школа (друга половина XIX – XX ст.). – К.: ПП «Квін», 2005.
24. Посвалюк В.Т. Вільгельм Мар'янович Яблонський. – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2009.
25. Рудчук Ю.А. Особливості музикування на духових інструментах у громадському побуті в Україні у XVIII–XIX ст. // Вісник КНУКіМ. – 2001. – Вип. 4. – С. 130–140.

26. Рудчук Ю.А. Духові інструменти в Україні як складова частина оркестрового мистецтва // Нові дні (Торонто, Канада). – 1994. – Вересень–жовтень. – С. 32–34.
27. Рудчук Ю.А. Срібні звуки духових // Музика. – 1995. – №1. – С. 26–27.
28. Скопцова О. Становлення народного хорового виконавства в Україні. – К.: Мистецтво, 2017.
29. Скрипник Г. (ред.) Українська музична культура першої третини ХХ ст. – К.: ІМФЕ, 2024.
30. Сиротинська Н. Антологія української церковної монодії. – Львів: Сполом, 2014.
31. Сюта Б. Теорія музичної творчості. – К.: НМАУ, 2011.
32. Тітова В.В. Формування української композиторської школи: між традицією та новаторством. – К.: АртЕк, 2016.
33. Токарська М.В. Духові оркестри України: історико-культурологічний аспект. – К., 2019.
34. Українська енциклопедія музикознавства. – К.: Музична Україна, 2003.
35. Федорков О.В. Український ансамбль тромбонів у контексті світового музичного мистецтва. – Х.: ХДУМ ім. І.П. Котляревського, 2008.
36. Хай М. Музично-інструментальна культура українців. – К.; Дрогобич: Коло, 2011.
37. Цюлюп С.Д. Історія становлення духового мистецтва в Україні. – К.: ПП Рута, 2018.
38. Шевчук М. Українська інструментальна музика. – К.: Музична Україна, 2017.
39. Яременко О.М. Проблеми інтерпретації в духовому виконавстві. – К., 2012.
40. Фестиваль духової музики «Бучацькі фанфари». – Бучач: Бучацька міськрада, 2024.
41. Збірник: Історія становлення духового мистецтва України. – Вип. 6–10. – К., 2014–2018.
42. Яворський Б. Духові інструменти у фольклорі. – К.: Наукова думка, 1965.

43. Стахів Б. Тенденції розвитку сучасного духовного оркестру. – Львів: ЛНМА, 2019.
44. Белікова В.В. Історія української музики. – К.: ВЦ Академія, 2008.
45. Лисенко І. Радянська традиція в духовому виконавстві України. – К.: Радянська культура, 1980.
46. Коваленко Ю. Духові оркестри в УРСР: репертуар і виконавство. – Харків: Музика, 1975.
47. Білаш І. Колективи духової музики у культурному просторі України ХХ століття. – Дніпро: Арт-Прес, 2010.
48. Петренко М. Взаємодія професійного та аматорського виконавства в духовій музиці. – Львів: Сполом, 2012.
49. Гриневич В. Духове мистецтво України в радянський період: проблеми, постаті, перспективи. – К.: ІМФЕ, 2017.
50. Грицай О. Професійні духові оркестри України: традиції та сучасність. – Одеса: Музична культура, 2020.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оркестр міста Звягель

Фото А.1 Виступ муніципального оркестру міста Звягель

Фото А.2 Виступ Муніципального оркестру міста Звягель

Додаток Б

Оркестр міста Коростень

Фото Б.1 Коростенський оркестр акомпанує солісту

Фото Б.2 Колектив Коростенського оркестру

Додаток В

Оркестр міста Овруч

Фото В.1 Виступ Овруцького оркестру

Додаток Г

Оркестр селища Романів

Фото Г.1 Репетиція Романівського оркестру

Фото Г.2 Один з перших виступів оновленого колективу Романівського оркестру